

Edukace žáků-imigrantů v Kanadě

Vzdělávání žáků-imigrantů probíhá nejen ve státech Evropské unie, ale i jinde ve světě. Obsah a intenzita edukační praxe zaleží na demografické situaci země, historickém kontextu a v neposlední řadě na počtu přistěhovalců. Můžeme tvrdit, že například ve skandinávských zemích Evropy se model výuky velice blíží ideálnímu modelu inkluze. Tyto národnostně relativně homogenní země jsou vynikajícím příkladem přístupu k velmi odlišným skupinám imigrantů a uprchlíků. Také v Kanadě, USA či Austrálii, kde vidíme přístup národnostně heterogenních politik, bychom mohli čerpat inspiraci. V tomto textu přiblížíme konkrétně projekty a programy realizované v kanadském státě Ontario. Zároveň se pokusíme přiblížit i výukové metody, které jsou kanadskými učiteli s oblibou používány.

Heterogenní Kanada

Kanada je zemí národnostně heterogenní. Tato země je známá svojí tolerancí a otevřeností. Kanada je první zemí na světě, která přijala v roce 1971 koncept multikulturalismu jako součást svojí oficiální politiky (Bissoondath, 1994). Kanadský multikulturalismus má skoro stejně dlouhou tradici jako země samotná. Počátky kolonizace můžeme datovat do konce 15. století, od té doby v podstatě neustále počet obyvatel Kanady přibývá, a to především díky hojné imigraci ze zahraničí (Statistics Canada, 2010). Přistěhovalci jsou vítáni s otevřenou náručí především proto, že země nabízí zatím stále dobré možnosti pracovního uplatnění (po ek. krizi v roce 2009 je zde nezaměstnanost 7%), v zaměstnání či ve škole se zřídka kdy setkáte s diskriminačním přístupem. Kanadčané nevnímají pocit národní identity stejně jako Evropané. Všichni obyvatelé jsou svým způsobem přistěhovalci, proto jsou ostatní imigranti vítáni.

Multikulturalismus je v Kanadě chápán jako koncept rozmanitosti, ze kterého mohou všichni obyvatelé těžit pozitivní přínos. Je určujícím znakem kanadské identity. Tento přístup je zakotven v Kanadské listině práv a svobod (1982) a v Kanadském multikulturním zákoně (1988). 27. června slaví Kanadčané den za multikulturalitu. Jak uvádí úřad Canadian Heritage¹, oficiální multikulturní politiky se snaží upřednostňovat „inkluzivní občanství“, které je založeno na "hodnotě a důstojnosti všech kanadských občanů bez ohledu na jejich rasový nebo etnický původ, jejich jazyk, či jejich náboženskou příslušnost" (Canadian Heritage, 2009). V roce 1978 byl v Kanadě přijat zákon o imigraci, který umožňoval oficiálně ochraňovat na území státu uprchlíky splňující požadavky Ženevské konvence. V Kanadě žilo k pololetí roku 2010 z celkové populace 21,3 % imigrantů (7 202 340 osob narozených mimo území Kanady), z tohoto počtu jsou jen 2,3% uprchlíci (163 784). Kanada je jednou z mála zemí světa, která přijímá desetitisíce uprchlíků ročně.

Této situaci ovšem musí být přizpůsoben i systém integrace přistěhovalců a uprchlíků do sféry veřejného života. Oblasti školství, zdravotnictví a zaměstnanosti mají v kompetenci jednotlivé provincie (státní moc je tedy decentralizovaná). Tyto politiky se ve větší či menší míře shodují ve všech provinciích kromě Quebecu. V této části se budeme věnovat hlavně opatřením týkajícím se nejlidnatější provincie Ontaria (v této provincii je také největší podíl imigrantské populace). Celkem je v kanadských školách zastoupena více jak stovka jazyků (Statistics Canada, 2006). Nejpočetnější skupinu tvoří žáci, jejichž mateřským jazykem je angličtina nebo francouzština. Nemusejí to však být nutně žáci s kanadským občanstvím. Do Kanady každoročně migruje mnoho přistěhovalců, kteří mluví plynule anglicky nebo francouzsky. Další jazyky, které se objevují ve školních lavicích jsou čínština (kantonština i mandarinština), španělština, italština, tamilština atd. (Basu, 2008). Žáci také mají většinou možnost učit se cizímu jazyku, který je vlastně jazykem jejich předků. Školy v Ontariu přivítají ročně až 100 000 žáků, kteří se nedorozumí hlavním vyučovacím jazykem – tedy anglicky.

V 19. století docházelo v Kanadě k výrazné segregaci imigrantů ve vzdělávání. Existovaly školy pro irské přistěhovalce, pro afroameričany. Nyní jsou školy v Kanadě místem, kde dochází nejen i integraci žáků, ale i celé imigrantské komunity. Je běžné, že na škole působí poradci pro přistěhovalce a uprchlíky, kteří jsou oficiálními zaměstnanci neziskových organizací. Integrace přistěhovalců či uprchlíků velmi často probíhá na komunitní bázi. Běžné je využíváno tzv. peer programů, které nenásilným způsobem aktivně zapojují jak nově příchozí, tak i zkušené přistěhovalce (např. Caring village, Mosaic Camp, aj.). Imigranti většinou bydlí v jedné lokalitě poblíž sebe navzájem, jejich děti navštěvují stejné školy. Svým způsobem by tato

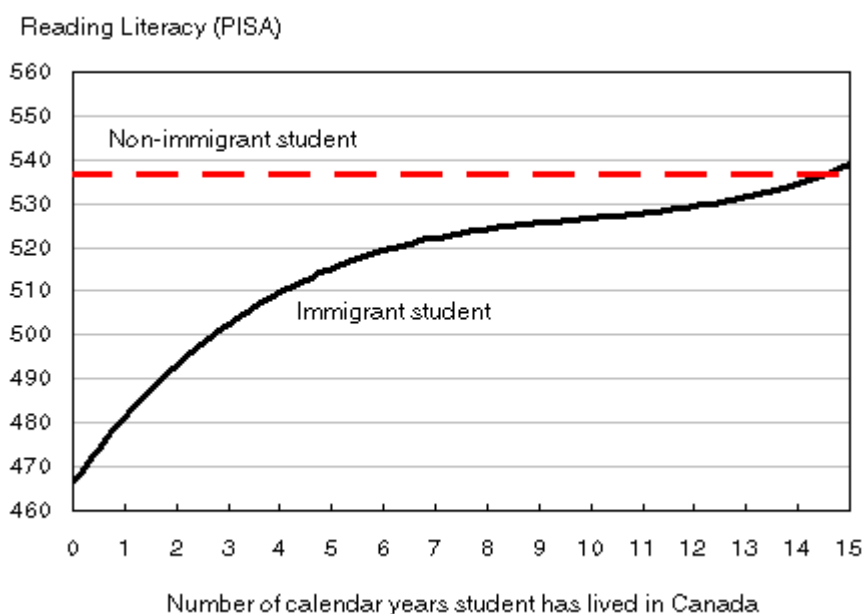
---

¹ Překlad: kanadské dědictví

praxe mohla naznačovat určitou ghettoizaci, ale svobodná volba místa bydliště a podpora komunity je silnější než vůle k rychlé integraci či možná i asimilaci. Po světových válkách byly žáci-imigranti (převážně z Evropy) v Kanadě nuceni co nejdříve se naučit anglicky nebo francouzsky (záleželo na jazyce výuky), neboť znalost jazyka byla kritériem umístění žáka do školy. „Někteří učitelé radili v dobré víře rodičům, aby mateřský jazyk vyměnili v rodinné komunikaci za angličtinu“ (Durán, 1990, s. 11). Žáci tak byli často zařazováni o několik ročníků níž, než příslušelo jejich věku a mentální zralosti. Na přelomu 60. a 70. let došlo vlivem poznatků vývojové psychologie a změny politiky státu vůči imigrantům ke změně. Bylo běžným standardem vyučovat na školách angličtinu nebo francouzštinu jako druhý jazyk (tzv. hodiny ESL = English as the second language), děti už nebyly umísťovány o několik ročníků níž.

Současná opatření na školách v Torontu

V létě roku 2010 jsem měla možnost být přítomna přípravám některých zajímavých programů v provincii Ontario v Kanadě. Měla jsem možnost osobně se účastnit vzdělávacích programů pro děti imigrantů, které jsou podle výzkumných zjištění většinou pozadu za probíraným učivem oproti dětem z majority (Kalmijn, M.; Kraaykamp, G., 2003).

Graf: Gramotnostní skóre u studentů přistěhovalců ve srovnání se studenty rodilými mluvčími v průběhu let, výsledky výzkumů PISA (Statistics Canada, 2008)

Obecně lze říct, že máme možnost se setkat skoro na celém území Kanady s těmito programy podporujícími vzdělávání imigrantů:

- Asistent ve vzdělávání: neziskové organizace poskytují pomoc při zařazení žáka-uprchlíka/ imigranta do příslušné školy. Snaží se vyhovět požadavkům žáka a jeho studijní historii. Pokud to situace umožňuje, tak je pro žáka vyhledán učitel-asistent, který mluví jeho mateřským jazykem, a který má s prací s imigranty a uprchlíky zkušenost.
- SWIS (Settlement Workers in Schools): je celostátně podporovaný projekt, do jehož realizace je např. v Ontariu zapojeno 22 agentur, 250 pracovníků těchto agentur a 22 vzdělávacích výborů. Jedná se v podstatě o dopasení sociálních pracovníků přímo do škol s větší koncentrací žáků přistěhovalců. Tito pracovníci jsou k dispozici nejen studentům a pracovníkům škol, ale přes ně snáz kontaktují a pomáhají zákonným zástupcům a obecně přistěhovaleckým komunitám.
- „Settlement“ agentury: neziskové organizace finančně podporované vládou a jinými nadačnickými zdroji, které pomáhají se usadit v Kanadě nově přichozím přistěhovalcům. Jejich pomoc spočívá i v integraci v oblasti vzdělávání. Mnohé z těchto agentur mají své zastoupení přímo ve školní budově (program SWIS) a jsou tak žákům a jejich rodičům neustále k dispozici. V Ontariu můžeme jmenovat organizaci North York community house (NYCH),

kteřá obsluhuje takto pŕes 40 ŝkol v regionu. NYCH se díky projektu SWIS podílí na níže uvedených orientačních programech pro nové pŕistěhovalce. Dalším úkolem těchto agentur je podporovat spolupŕáci mezi rodiči a ŝkolou, atd.

- Orientační programy: pro žáky imigranty jsou na začátku ŝkolního roku organizovány tzv. orientační programy finančně podporované vládou (v Ontariu se jedná napŕ. o programy NOW², WIN³). Tyto programy realizují jednotlivé nestátní organizace a jejich obsahem je hlavně seznámení žáků se vzdělávacím systémem země. Programy jsou založeny na principu věkové rovnosti (tzv. peer programy). Velmi často jsou mentory žáci dané ŝkoly s podobnou zkušeností jako nově pŕichozí.
- ESL hodiny (English as a second language⁴): všichni žáci s mateřským jazykem jiným než je angličtina mají možnost navštěvovat hodiny doučování anglického jazyka. Tyto kurzy angličtiny jsou na ŝkolách vedeny velmi intenzivně a žáci se jich mohou účastnit i na úkor své pŕítomnosti v jiných pŕedmětech. Pro žáky azylanty, ale pŕedevším pro jejich dospělé rodiče, jsou k dispozici tzv. kurzy LINC (Language Instruction for Newcomers to Canada), které jsou vyučovány v pěti různých úrovních pokročilosti.
- Zařazení žáka do ročníku pŕíslušného jeho věku: v Kanadě je běžné, že je dítě zařazeno zejména s pŕihlédnutím k vývojovému zvláštnostem do třídy, která je adekvátní jeho biologickému věku. Někteří rodiče i žáci si však uvědomují, že toto zařazení je pro ně velmi obtížné, a že žáci těžko zvládají látku svých vrstevníků. Proto se stává, že někteří rodiče žádají o pŕeřazení svého dítěte do nižšího ročníku nebo požadují speciální vzdělávací intervenci.
- Odborné publikace akcentující pŕíklady z praxe uvádějí jako důležitý aspekt vzdělávání žáků imigrantů vztah s učitelem ESL (tedy s učitelem angličtiny jako druhého jazyka): studenti často navazují lepší a vstŕicnější vztah s tímto učitelem než s třídním učitelem, který často mluvil rychle a nesrozumitelně a látku neopakuje (Students from refugee backgrounds, 2009).

Pŕibližme si alespoň jednu z integračních aktivit, které jsou v provincii Ontario organizovány. Jde o Newcomers orientation week – Orientační týden pro pŕistěhovalce. NOW je čtyřdenní program organizovaný koncem srpna pro studenty středních ŝkol, kteří jsou nováčky nejen v dané ŝkole, ale i v zemi. Tento program je oficiálně financován Úřadem pro občanství a imigraci (Citizenship and Immigration Canada - CIC) a je součástí projektu SWIS. V roce 2010 proběhl už čtvrtý ročník tohoto programu, kterého se zúčastnilo pŕes 1500 nově pŕichozích žáků.

NOW program je vytvořen tak, aby plně rozvíjel žákovský potenciál jak v rámci ŝkolního vzdělávání, tak i v sociální oblasti. Obsah programu je sestaven na základě poznatků o pozitivním pŕijetí v nové ŝkole, které je nezbytné pro úspěch v další vzdělávací kariéře žáka. Nově pŕichozí studenti, ať už jsou z jakýchkoli podmínek a jejich dosavadní vzdělávací kariéra byla různá, spojuje jeden důležitý fakt: ŝkola v Kanadě je odlišná od té, kterou doposud znali. Program NOW je navržen tak, aby maximálně vyhověl všem nováčkům a je vytvářen s ohledem na možnou kulturní, náboženskou a rasovou diferenciaci. Základním kamenem programu je nepopíratelný vliv vrstevnické skupiny. Noví studenti se učí od svých budoucích spolužáků, navazují nová pŕátelství a do nové ŝkoly nastupují s tolik důležitou podporou.

V pŕůběhu jara vyhledávají učitelé a sociální pracovníci působící na ŝkolách vhodné týmy potencionálních mentorů. Důraz je pŕi výběru kladen na národnostní, náboženskou a genderovou variabilitu. V pŕůběhu léta jsou pak tito studenti důkladně pŕoškoleni pro svoji budoucí pozici tzv. peer leaderů. V roce 2010 bylo takto pŕoškoleny na 600 vedoucích. Zajímavým faktem je, že většina těchto vedoucích byla sama dříve účastníky tohoto programu.

První den programu NOW žáci hrají společně hry tzv. icebreakers⁵, které uvádí celý kontext následujícího několikadenního programu. Participanti vyplňují osobní karty a u pŕíležitosti prvního společného oběda je nováčkům vysvětleno, že si do ŝkoly musí nosit svůj vlastní oběd, což si mohou v praxi vyzkoušet hned následující dva dny. Druhý den je ve znamení budování důvěry mezi mentorem a nováčkem. Peer leadři pomáhají novým studentům nacvičit skeče, které ztváŕňují první dny ve ŝkole.

² Newcomers orientation week

³ Welcome and Information for Newcomers

⁴ Angličtina jako druhý jazyk

⁵ Ledoborky – tyto hry navozují požadovanou atmosféru a dochází u nich k „prolamování ledu“ a pŕekonávání možných prvotních bariér.

Jsou zde využívány prvky dramatické výchovy, důraz je kladen na tvořivost, fantazie a hlavně spolupráci v týmu. Během druhého dne je nový student seznámen se svojí školní skříňkou a za asistence mu je vysvětlen přístupový kód s praktickým nácvikem otevírání. Třetí den žáci poznávají okolí školy, je jim vysvětlena cesta do místní knihovny a některým jsou také přiblíženy podmínky ukončení studia a případně možnosti dalšího vzdělávání v Kanadě. Poslední den hrají všichni společně interaktivní hru zaměřenou především na rozvoj osobní podpory ve škole. Závěrem programu je pro všechny zúčastněné připravena oslava, na které si už většina žáků plánuje, jak se následující týden ve škole setkají a co všechno se ještě spolu naučí. Ze zkušenosti učitelů a sociálních pracovníků působících na školách víme, že většina žáků-mentorů se nově přichozím věnuje v průběhu celého následujícího školního roku.

Lze shrnout, že v průběhu čtyř dnů plných nejrůznějších aktivit, které v sobě zahrnují prvky nejen sociálního učení, výchovy k tvořivosti, ale i dramatické výchovy či jiných aktivizujících metod, dochází u většiny nových žáků ke ztrátě ostychu a stresu z nově vzniklé životní situace, kterou nástup do nové školy v nové zemi nepochybně je. Program NOW je založen jak na vlivu vrstevníků, tak i na působení přirozené autority. V neposlední řadě je nutné zdůraznit, že na základě enormního úspěchu programu NOW byl v roce 2008 započat podobný projekt zaměřený na studenty středních odborných škol (MacCullum, 2009). S celým projektem SWIS a jeho dílčími programy korespondují i doporučení z odborné literatury. Učitelé budou zaznamenávat větší úspěch při edukaci přistěhovalců tehdy, budou-li dodržovat následující pravidla (Yau, 1995):

- je nutné podporovat inkluzi přistěhovalců do vzdělávacího systému takovým způsobem, aby se noví studenti cítili ve škole přijímání, a aby bylo umožněno všem ostatním studentům lepší pochopení potřeb nováčků a jejich životních okolností;
- je žádoucí spolupracovat se zdravotnickými a sociálními službami;
- je nezbytné zapojit rodiče do vzdělávání a podrobně jim vysvětlit vzdělávací systém;
- je vhodná podpora pedagogického personálu formou dalšího vzdělávání a jiných benefitů.

Závěrem

Celonárodní testy EQAO⁶ prokazují horší vzdělávací výsledky žáků imigrantů ve srovnání s jejich protějšky z majority (People for education annual report, 2010). I přes tato zjištění lze považovat kanadský model výuky imigrantů za pokrokový. Kanadská zkušenost v praxi ukázala, že pluralitní přístup podporující rasovou a etnickou harmonii a mezikulturní porozumění, odrazuje od nenávisť, diskriminace a násilí.

I když je realita v České republice a potažmo v české škole diametrálně odlišná (počty imigrantů jsou daleko nižší než v Kanadě, počty nově přichozích do škol jsou také odlišné, způsoby přijímání a integrace přistěhovalců jsou různé, legislativní zakotvení se liší, atd.), myslím si, že stále je možné čerpat z kanadského modelu určitou dávku inspirace. Jsem přesvědčena, že i když v České republice nenajdeme školu, která by organizovala podobný program s využitím aktivizujících metod a vlivu vrstevnických skupin, mohli bychom podobné akce realizovat v lokaci určitého města nebo regionu. Dokázala bych si velmi dobře představit, že bychom realizovali takové aktivity, které by kanadskou zkušenost adaptovali na naše domácí podmínky. Vzhledem k tomu, že nově přichozích cizinců je mnohem méně než v Kanadě (v roce 2009/2010 studovalo na českých základních školách 13 583 cizinců včetně Slováků⁷, v Kanadě studuje každý rok cca 350 000 studentů-přistěhovalců ve věku mezi 5 – 16 lety), je nutné aktivity přizpůsobit. V českém prostředí by podobné programy s akcentem na vliv vrstevnických skupin mohly mít nejen integrační charakter s ohledem na žáky-cizince, ale i výchovný charakter s ohledem na mentory, kteří v českých podmínkách mají stále malou šanci setkat se v praxi s interkulturní výchovou. Myslím si tedy, že kdyby byl podobný projekt finančně podpořen i v České republice, mohlo by dojít k oboustrannému obohacení a výchově nové, tolerantnější generace.

⁶ Education quality and accountability office

⁷ údaje Ústavu pro informace ve vzdělávání – národní statistiky – výkonové ukazatele - školní rok 2009/ 2010

Použitá literatura:

- Department of Justice (1982). [online]. c1982 [cit. 2010-08-03]. Canadian Charter of Rights and Freedoms. Dostupné z WWW: <<http://laws.justice.gc.ca/en/charter/>>.
- Department of Justice (1988). [online]. c1988 [cit. 2010-08-03]. Canadian Multiculturalism Act. Dostupné z WWW: <http://laws.justice.gc.ca/eng/C-18.7/page-1.ht>
- Canadian Heritage (2009). [online]. c2009 [cit. 2010-08-03]. Spotlight on Canada: Our International Accomplishments . Dostupné z WWW: <<http://www.pch.gc.ca/special/gouv-gov/110-eng.cfm>>.
- BASU, R. (2008). Multiculturalism through Multilingualism in Schools: Emerging Places of 'Integration' in Toronto. In *Annals of the Association of American Geographers*. s. 1 – 68. ID: AN-2008-0190.R2
- BISSOONDATH, N. *Selling Illusions: The Cult of Multiculturalism in Canada*. Toronto : Penguin Books, 1994. 234 s. ISBN 978-0-14-100676-5.
- DURÁN, M. (1990). Some Thoughts Concerning the Education of Refugee Children. *Refuge*. Vol. 10. no. 2. s. 10 – 13
- KALMIJN, M., G. KRAAYKAMP (2003). Down and Out in the Educational Career. An Event-History Analysis of Ethnic Schooling Differences in The Netherlands, *Educational Research and Evaluation*, vol 9, s. 265-287.
- MACCULLUM, D. Newcomer Orientation Week in Ontario High Schools. *INSCAN (International Settlement Canada)*. 2009, vol. 23, no. 2, s. 3-4.
- A New Goal for Public Education: Schools at the centre. In *The Annual Report on Ontario's Publicly Funded Schools 2010* [online]. Toronto: People for Education, 2010 [cit. 2011-03-05]. Dostupné z WWW: <http://www.peopleforeducation.com/annualreport/ONpublicschools 2010>>.
- STATISTICS CANADA (2010). [online]. c2010 [cit. 2011-03-05]. Canada's population estimates. Dostupné z WWW: <<http://www.statcan.gc.ca/daily-quotidien/100628/dq100628a-eng.htm>>.
- STATISTICS CANADA (2008). [online]. c2008 [cit. 2011-03-05]. Children of immigrants: how well do they do in school?. Dostupné z WWW: <<http://www.statcan.gc.ca/pub/81-004-x/200410/7422-eng.htm>>.
- STATISTICS CANADA (2006). [online]. c2006 [cit. 2010-08-03]. Selected Demographic, Cultural, Educational, Labour Force and Income Characteristics (830), Mother Tongue (4), Age Groups (8A) and Sex (3) for the Population of Canada, Provinces, Territories, Census Metropolitan Areas and Census Agglomerations, 2006 Census . Dostupné z WWW: <<http://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2006/dp-pd/tbt/Rp-eng.cfm?TABID=1&LANG=E&APATH=3&DETAIL=0&DIM=0&FL=A&FREE=0&GC=0&GK=0&GRP=1&PID=99016&PRID=0&PTYPE=88971,97154&S=0&SHOWALL=0&SUB=0&Temporal=2006&THEME=70&VID=0&VNAMEE=&VNAMEF=#FN13>>.
- Students from Refugee Backgrounds. In *A Guide for Teachers and Schools* [online]. British Columbia : Ministry of Education, 2009 [cit. 2011-03-05]. Dostupné z WWW: <http://www.bced.gov.bc.ca/esl/refugees_teachers_guide.pdf>.
- YAU, M. (1995). *Refugee students in Toronto schools: An Exploratory Study*. No. 211. Toronto: Toronto Board of education. ISBN-0-88881-234-5